

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Αφορμή για τη συγγραφή αυτού του βιβλίου αποτέλεσαν δύο σημαντικά συμβάντα που μελέτησα την περίοδο της αποκαλούμενης «ελληνοτουρκικής φιλίας»: η μαζική προσφορά αίματος ελλήνων και τούρκων πολιτών κατά τους καταστροφικούς σεισμούς του 1999 στην Τουρκία και την Ελλάδα, καθώς και Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, το 2000, για χάρη δύο κύπριων αγοριών που έπασχαν από λευχαιμία. Η πληθώρα ελληνοτουρκικών «αδελφοποιήσεων πόλεων» που επακολούθησαν τη λεγόμενη «διπλωματία των σεισμών και της λευχαιμίας» με οδήγησε στη μελέτη μίας από τις εκατοντάδες αδελφοποιήσεις που έχουν συνάψει έλληνες δημότες με ξένους, στην προκειμένη περίπτωση Τούρκους, Ιταλούς και Ισπανούς-Καταλανούς.

Στη συνέχεια, η διερεύνηση μίας από τις χιλιάδες «εικονικές» και «πραγματικές» αδελφοποιήσεις ή «διδυμοποιήσεις» ανάμεσα σε σχολεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), συγκεκριμένα μεταξύ ενός ελληνικού και ενός ιταλικού λυκείου, ήρθε ως «φυσικό» επακόλουθο του ολοένα αυξανόμενου ενδιαφέροντός μου για τις διεθνείς ή διεθνικές ανταλλακτικές πρακτικές με τις οποίες επιτελείται ο ειρηνιστικός και συμφιλιωτικός λόγος περί αδελφότητας και συναφών ιδεωδών, και στις οποίες συμμετέχουν έλληνες και ελληνίδες πολίτες όλων των ηλικιών, ως «πρέσβεις» μιας κοινής ανθρώπινης κοινωνίας, πέραν του εθνικού κράτους τους. Σε αυτό το πλαίσιο ανήκει και η μελέτη μου για το διεθνές εκπαιδευτικό παιχνίδι ρόλων, στο οποίο εκατοντάδες έλληνες και ξένοι μαθητές λυκείου υποδύονται ή προσομοιώνουν τους πρεσβευτές κρατών-μελών του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), εξ ου και η ονομασία του παιχνιδιού Model United Nations (MUN).

Παρότι ετερογενείς, αυτές οι περιπτώσεις μαζικών διεθνικών συναλλαγών έχουν σημαντικά κοινά γνωρίσματα. Εντάσσονται στη λεγόμενη «ήπια διακυβέρνηση» και «ήπια διπλωματία» της Ε.Ε. και του ΟΗΕ, στόχος των οποίων είναι η προώθηση διεθνικών συνεργειών μέσω της «κοινωνίας των πολιτών» και η ειρηνική διευθέτηση «διαφορών» μεταξύ «λαών» που θεωρούν εαυτούς αντίπαλους. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο υιοθετούν την

κοινότητα ρητορική της αδελφικής αγάπης και της οικογένειας, ως προτύπου της διεθνούς κοινότητας, της συμπόνιας και της συγχώρησης, της συναίνεσης και της συμφιλίωσης. Για τον ίδιο λόγο προσφεύγουν στην πολιτική του σώματος και των συναισθημάτων, ιδίως μέσω της έμφασης που δίνουν στην «αισθητική», τόσο οι ιθύνοντες γραφειοκράτες όσο και οι εμπλεκόμενοι πολίτες.

Κατά πολλούς αναλυτές, διεθνικές πολιτικές όπως οι παραπάνω είναι «πολιτιστικές» ή «απλώς συμβολικές», εννοώντας «απολιτικές» έως και ανάξιες μελέτης επειδή, αντί να υπερβαίνουν τους τοπικισμούς και τους εθνικισμούς, τους αναπαράγουν. Μολονότι συμβαίνει και αυτό, θέσεις τέτοιου τύπου παραμένουν εκ προοιμίου δέσμιες στο παράδειγμα του έθνους-κράτους (και της αναπαραγωγής εθνικών/εθνικιστικών ταυτοτήτων), παραγνωρίζουν τον πολιτικό χαρακτήρα του «πολιτιστικού» και τους διαφεύγει η λανθάνουσα νομιμοποίηση που αποκτούν η Ε.Ε. και ο ΟΗΕ μέσω του κοινότοπου και ήπιου χαρακτήρα του «απλώς συμβολικού». Στην παρούσα μελέτη, επιχειρώ να αναδείξω τον υψηλό βαθμό στον οποίο η διεθνής γραφειοκρατία της αδελφοσύνης, της συμφιλίωσης και της ειρήνης στηρίζεται στην υποβλητική και νομιμοποιητική ισχύ ποιότητων, όπως η κοινοτοπία και η ηπιότητα – προκειμένου να συγκαλύπτει τη διαπλοκή της με τη σκληρότητα της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς, της διεθνούς πολιτικής ακόμη και του πολέμου. Υποστηρίζω ότι οι περιπτώσεις ήπιας διπλωματίας που μελετώ φέρνουν στο προσκήνιο τις σύγχρονες τεχνολογίες εξουσίας, οι οποίες, λόγω των κοινότοπων λόγων που αναπαράγουν, καθίστανται λιγότερο αισθητές ως τέτοιες, και με τις οποίες φορείς της Ε.Ε. και των Ηνωμένων Εθνών παρεισφρέουν στα κράτη-μέλη τους για να τους υποβάλουν (και επιβάλουν) κοινές πολιτικοοικονομικές υποδομές και διεθνείς κανόνες ρύθμισης συγκρούσεων και διακυβέρνησης.

Σήμερα, όπως έχει ήδη τονιστεί, δεν μπορούμε να μιλάμε για την Ελλάδα χωρίς να μιλήσουμε και για την Ε.Ε. Θα πρόσθετα ότι, σήμερα, δεν μπορούμε να μιλάμε γι' αυτή τη σύνθετη σχέση, αναφερόμενοι μόνο στην κοινή νομισματική ή άλλη πολιτική τους, χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη και τις «ήπιες» διπλωματικές πολιτικές που προωθεί η Κομισιόν σε συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς και οργανώσεις. Το γεγονός ότι η συμμετοχή σε αυτές ανέρχεται σε χιλιάδες πολίτες όλων των ηλικιών στην Ελλάδα και σε εκατοντάδες χιλιάδες ανά την Ε.Ε. και άλλα κράτη-μέλη των Ηνωμένων Εθνών αποδεικνύει ότι, όσο κι αν αυτοί οι αποκαλούμενοι «διεθνικοί ντόπιοι» αποτελούν μειοψηφίες, δεν μπορούν να παραγνωριστούν. Επίσης, το ότι οι χιλιάδες «εγχώριοι διπλωμάτες» αποκτούν αρκετή πρωτοβουλία κινήσεων σε ένα διεθνές περιβάλλον που κατά γενική ομολογία τελεί «υπό κατασκευή» δεν μπορεί να αφήσει εκτός ερευνητικού πεδίου και εκείνες τις περιπτώσεις που αποκτούν έναν αινιγματικό, αγνώστου έκβασης χαρακτήρα, λόγω του ότι ο προσανατολισμός τους έχει μάλλον την «ποιότητα

του παγκόσμιου» (Ong και Collier 2005) παρά του εθνικού (ή εθνικιστικού). Εν ολίγοις, η διερεύνηση αυτών των «πολιτιστικών» ή «απλώς συμβολικών» πολιτικών υποδεικνύει τη χρησιμότητα της φουκωϊκής έννοιας «κυβερνητικότητα» (Foucault 1991), του τρίπτυχου «κυριαρχία, πειθαρχία και τέχνη του κυβερνάν», δηλαδή της εις βάθος και λεπτομερειακής διακυβέρνησης ατόμων και πληθυσμών μέσω ενός συνόλου πολλαπλών και πολύμορφων, ήπιων και πειστικών ρυθμιστικών πρακτικών – στη διεθνή-διεθνική τους εκδοχή στην παρούσα έρευνα. Συνάρτηση αυτού είναι και τα ερωτήματα που διαπερνούν όλη τη μελέτη: Πώς προσλαμβάνουν οι Έλληνες/ίδες τις εξουσιαστικές δομές στις οποίες τους εμπλέκει ο ειρηνιστικός λόγος της διεθνούς ήπιας διπλωματίας και γραφειοκρατίας; Ή, αλλιώς, σε ποια από τα υποβαλλόμενα καθεστώτα αλήθειας εμπλέκονται, εκόντες άκοντες, οι εγχώριοι διπλωμάτες όλων των ηλικιών και, κυρίως, πώς αποκρίνονται σε αυτά; Ωστόσο, έχοντας επίγνωση των κινδύνων που ελλοχεύουν σε γενικευτικές ερμηνείες που προέρχονται από μεμονωμένες περιπτώσεις μελέτης, δεν ισχυρίζομαι ότι καλύπτω όλο το φάσμα των «ήπιων» διεθνικών πολιτικών και των ποικίλων προσλήψεων και αποκρίσεων σε αυτές. Στόχος μου είναι να επισημάνω με λεπτομέρεια ορισμένες από τις πολιτικές τεχνολογίες με τις οποίες επιτελούνται, να εντοπίσω την εγγενή σε αυτές «αρνητικότητα» ή «κακοφωνίες», και να αναδείξω τον καθ' όλα πολιτικό χαρακτήρα τους – παρά την ηπιότητα και την κοινοτοπία τους, ή, μάλλον, εξαιτίας αυτών.

Μολονότι η καθεμία από τις υπό μελέτη συμφιλωτικές και ειρηνιστικές πρακτικές μου προκάλεσε το ενδιαφέρον σε διαφορετικά, μεγάλα μεταξύ τους, χρονικά διαστήματα (μεταξύ 1999 και 2004), πολύ σύντομα βρέθηκα να τις διερευνώ ταυτόχρονα, ως συγκοινωνούντα δοχεία, ακριβώς επειδή όλες διαθέτουν τα κυριότερα γνωρίσματα της διεθνούς ήπιας διακυβέρνησης και διπλωματίας, που αναλύω εκτενώς στο κεφάλαιο 1. Κατ' αρχάς, ο αισθηματολογικός-συγκινησιακός λόγος της φιλάδελφης και ειρηνικής σύμπραξης των λαών που κυριαρχεί σε όλες τις περιπτώσεις μελέτης απευθύνεται κυρίως στις αποκαλούμενες «ειδικές» ή «ευπαθείς» κατηγορίες πολιτών – γυναίκες, νέους, παιδιά και, γενικότερα, τους λεγόμενους «απλούς πολίτες». Αυτό έχει ως συνέπεια η μεν ήπια διπλωματία να αποκτά έναν «οικογενειοποιημένο-οικιακοποιημένο» και «θηλυκοποιημένο» χαρακτήρα, οι δε ιθύνοντες να προωθούν την αισθητικοποίηση της πολιτικής τους (και το αντίστροφο), επωφελούμενοι από την κοινότοπη ταύτιση του «θηλυκού» με το «συναίσθημα», το «βίωμα» και, γενικότερα, την «αισθητική» – νοούμενη ως η «θηλυκή» ή «ήπια» ή «ειρηνική», επομένως «απολιτική» πλευρά της (αρσενικής-πολιτικής-πολεμικής) λογικής. Όπως υποστηρίζω, το σύνολο αυτών των κοινών γνωρισμάτων συντελεί, όχι μόνο στην πολυπληθή εμπλοκή της κοινωνίας των «απλών πολιτών», αλλά, σε ορισμένες περιπτώσεις, στη συντήρηση αυτού που η Lauren Berlant (2011)

αποκαλεί «σκληρή αισιοδοξία»: τη φανταστική πεποίθηση πως η «καλή ζωή» που υποσχέθηκαν οι ευρωπαϊκοί πολιτικοί μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο είναι δυνατόν να διατηρηθεί (όπου αυτή υλοποιήθηκε), παρά την καταλυτική εξασθένησή της έως εξαφάνισή της τις δύο τελευταίες δεκαετίες.

Αν και μελέτησα όλες τις περιπτώσεις σχεδόν ταυτόχρονα, η διάταξη με την οποία τις παρουσιάζω ακολουθεί τη «σειρά» με την οποία οδηγήθηκα από τη μία στην άλλη, για το λόγο ότι η κάθε επόμενη καθιστά ευκρινέστερη την προηγούμενη, ως προς τους τρόπους με τους οποίους προβάλλεται, προσλαμβάνεται και υλοποιείται το διεθνές υποσχητικό μοντέλο ειρήνης, καθώς και ως προς τις εγγενείς σε αυτό αντινομίες και όριά του. Έτσι, στο κεφάλαιο 2, δείχνω τόσο τη διαρκή ένταση που ενδημούσε στο ειρηνευτικό εγχείρημα της διπλωματίας των σεισμών και της λευχαιμίας, εξαιτίας των υπόρρητων αντινομιών που ενυπάρχουν στις αποκαταστατικές-συμφιλιωτικές πολιτικές, όσο και τη μερική συγκάλυψή της από τον αισθηματολογικό-αισθητικοποιητικό λόγο περί αδελφοσύνης, ο οποίος και κατέληξε σε πολυάριθμες ελληνοτουρκικές αδελφοποιήσεις πόλεων – αδιανόητες στο παρελθόν.

Το κεφάλαιο 3, που αφορά τις αδελφοποιήσεις μιας ελληνικής κοινότητας με μια ιταλική, μια καταλανική και μια τουρκική, από τη μία πλευρά συγκεκριμενοποιεί τα γνωρίσματα του θεσμού των αδελφοποιήσεων, ως εμπληματικού εργαλείου ήπιας διπλωματίας. Από την άλλη, αναδεικνύει τις διαφορετικές μορφές που παίρνει ο αισθηματολογικός λόγος περί αλληλέγγυας αδελφοσύνης και ειρήνης, ανάλογα με το αν οι διεθνικές συνέργειες επιτελούνται μεταξύ πολιτών με ή χωρίς βεβαρημένο ιστορικό παρελθόν, παρόν και μέλλον. Μέσω της ανάδειξης των γνωρισμάτων αυτής της ήπιας μορφής διακυβέρνησης, κυρίως δε της αισθητικοποιητικής πολιτικής της, αποκαλύπτονται ευκρινέστερα οι εσωτερικές κακοφωνίες και τα όριά της, σε σχέση με τις προσδοκίες όχι μόνο των εμπλεκόμενων πολιτών-αδελφοποιητών, αλλά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη σημερινή, παγκοσμιοποιητική εκδοχή της. Δίνεται, δηλαδή, η αφορμή να φανεί ότι οι κλασικές αδελφοποιήσεις πόλεων, σχολείων ή άλλων φορέων δεν θεωρείται ότι επιτυγχάνουν την υλοποίηση και «βιωσιμότητα» των σύγχρονων πλέον στόχων της Ε.Ε., οι οποίοι, εκτός της ειρηνικής διευθέτησης «διαφορών» και της επικράτησης του «ευρωπαϊκού-διεθνικού» χαρακτήρα ανάμεσα στις «τοπικές-εθνικές» κοινωνίες, συμπεριλαμβάνουν τον «διεθνή», κυρίως «παγκόσμιο προσανατολισμό της», που από τις αρχές του 21ου αιώνα προωθεί εντατικά με τη μορφή στενότερων συνεργασιών με πολλαπλά σώματα του ΟΗΕ.

Με έναυσμα την εκ μέρους της Κομισιόν αρνητική αξιολόγηση κλασικών διατοπικών/διεθνικών αδελφοποιήσεων όπως οι παραπάνω, το κεφάλαιο 4, που αφορά το θεσμό των «ηλεκτρονικών διδυμοποιήσεων» (e-Twinning)

μεταξύ σχολείων ανά την Ευρώπη, αναδεικνύει την αποφασιστικότητα της Ε.Ε. να υποβάλει την ευρωπαϊκή και παγκόσμια ταυτότητά της ξεκινώντας από παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας, μέσω της χρήσης των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας (ΤΠΕ), ώστε η Ευρώπη να καταστεί ισότιμο μέλος της παγκόσμιας κοινωνίας της γνώσης. Τουτέστιν, της παγκόσμιας οικονομίας της ελεύθερης αγοράς που, σήμερα πλέον, εξαρτάται από ψηφιακά εγγράμματος εργαζόμενους και διοικούντες σε όλους τους τομείς. Στις σχολικές ηλεκτρονικές αδελφοποιήσεις αναπαράγονται ο οικογενειοποιημένος-θηλυκοποιημένος, καθώς και ο αισθηματολογικός-αισθητικοποιητικός χαρακτήρας των προηγούμενων, σε υψηλότερο μάλιστα βαθμό, λόγω του χαρακτηρισμού των τεχνολογικών διασυνδέσεων τους ως «βιωματικών», της σύνδεσης του εκπαιδευτικού έργου με την ψυχαγωγία (εξ ου και ο νεολογισμός *edutainment*) και, τέλος, χάρη στη δυνατότητα που παρέχει η σύγχρονη πολυαισθητηριακή τεχνολογία στους μαθητές να γίνονται (αυτοδημιούργητοι) δημιουργοί-καλλιτέχνες. Αποτέλεσμα αυτού είναι οι συμμετέχοντες μαθητές (και εκπαιδευτικοί) να παρουσιάζονται πολύ πιο διατεθειμένοι από τους κλασικούς αδελφοποιητούς να συμμορφωθούν προς τις νέες απαιτήσεις της διεθνικότητας και της παγκοσμιοτητας (χρήση ΤΠΕ, διάχυση του έργου τους, καινοτόμες πράξεις, αυτοαξιολόγηση, ανταγωνιστικότητα), επομένως να υπερβούν τα τοπικά-εθνικά όρια, έστω μέσω του διαδικτύου.

Οι εθνοκεντρικές παλινδρομήσεις μαθητών (και εκπαιδευτικών) που εντοπίζονται στο κεφάλαιο 5, όπου αναλύεται μια συγκεκριμένη ελληνοϊταλική ηλεκτρονική και πραγματική αδελφοποίηση λυκείων, επαναφέρουν στο προσκήνιο τις αντινομίες και τα όρια της επιζητούμενης «διαπολιτισμικής μεταφρασιμότητας» που επισημαίνονται στα προηγούμενα κεφάλαια. Ή, κατά μία άλλη ανάγνωση, επαναφέρουν τον αινιγματικό έως πειραματικό, επομένως αγνώστου έκβασης και εκκρεμή χαρακτήρα κάθε είδους σύν-αψης «διεθνικών» σχέσεων που οραματίζονται διεθνείς ενώσεις κρατών, όπως η Ε.Ε. και ο ΟΗΕ, οι οποίες τελούν «υπό κατασκευήν», καθώς παλεύουν ανάμεσα στο να αποποιούνται την εικόνα τους ως επιτηρητών-εκπροσώπων εθνικών κρατών και, ταυτόχρονα, να προλαβαίνουν να έχουν ηγετικό ρόλο στην εγκαθίδρυση μιας νέας, εκούσιας μορφής διακυβέρνησης που θα ρυθμίζει τις διεθνείς οικονομικές επιχειρήσεις σε παγκόσμια κλίμακα. Επίσης, στο ίδιο κεφάλαιο, η εκ μέρους της Ε.Ε. προώθηση μαζικής συμμετοχής των «νέων» και των «παιδιών» σε εκπαιδευτικά προγράμματα της τονίζει ευκρινέστερα την κοινότητα, εξ ου και φυσικοποιημένη, προβολή των παιδιών σε συμφιλιωτικές-ειρηνιστικές πρακτικές (συμπεριλαμβανομένων των κλασικών αδελφοποιήσεων), ως συμβόλων του «μέλλοντος», ταυτιζόμενου με την «πρόοδο» και την «ειρήνη». Αυτή η «ειρηνοποίηση των παιδιών» (και όσων ενηλίκων θεωρούνται «παιδιά»), ή και η «παιδοποίηση της ειρήνης», κατά την εύστοχη παρατήρηση της Liisa Malki

(2010), αναδεικνύεται στο έπακρον στο κεφάλαιο 6, όπου αναλύω το εξίσου edutaining παιχνίδι ρόλων Model United Nations (MUN). Εδώ, αποκαλύπτεται με τον πιο ανάγλυφο (έως ωμό) τρόπο ο βασικός στόχος του ειρηνευτικού-ειρηνιστικού, αισθηματολογικού και αισθητικοποιητικού λόγου του ΟΗΕ και των κρατών-μελών του που διαπερνά όλα τα προηγούμενα κεφάλαια: η συγκάλυψη των εσωτερικών κακοφωνιών του, μέσα από την υποβολή κοινοτοπων και ευφημιστικών αφηγημάτων, όπως «επαναπροσέγγιση», «συμφιλίωση», «αδελφοσύνη», «ειρήνη», «ανθρώπινα δικαιώματα», «ανάπτυξη» της οικονομίας της «ελεύθερης» αγοράς.

Παρ' όλα αυτά, το ερώτημα προς τα πού βαίνουν μακροπρόθεσμα διεθνικές συνέργειες όπως οι παραπάνω παραμένει ανοιχτό, με δεδομένο ότι ιδίως οι νέοι, οι νέες και τα παιδιά έχουν ήδη εμπλακεί, εθελούσια και μη, σε άνισα κατανεμημένες μορφές γνώσης και θεσμικών διευθετήσεων, που έχουν ωστόσο τη σαρωτική «ποιότητα του παγκόσμιου».